

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1940

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
46 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 46
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ. της Κ.ε.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

NICOLAS BERDIAEFF

Ἡ ρωσικὴ λογοτεχνία, μὲ τοὺς μεγάλους τῆς μυθιστοριογράφους Ντοστογιέφσκυ, Τολστόϊ, Γκόγκολ, Τουργκένιεφ, καὶ τόσους ἄλλους ἀκόμα, εἶναι ἀπὸ τῆς λογοτεχνίας ἐκεῖνες ποὺ ἐξάσκησαν πραγματικὸ θέλημα στὸν Ἕλληνα ἀναγνώστη καὶ τοῦ ἀπεκάλυψαν κόσμους ποὺ ἀγνοοῦσε ἢ ποὺ μάντευε ἀπλῶς. Οἱ δυνατόι κ' ἀσύγκριτοι πίνακες τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, οἱ θαυμαστὲς σελίδες τῆς ψυχολογικῆς ἀναλύσεως, ποὺ ἕνας Ντοστογιέφσκυ μᾶς κληροδότησε μὲ τὸ τεράστιο σὲ ποιότητα ἔργο του, οἱ ἀθάνατοι τύποι τῶν γυναικῶν ποὺ ζωγράφισε τόσο ἐντονα ἕνας Τολστόϊ, ὁ σαρκασμὸς ἑνὸς Γκόγκολ καὶ ἡ ἀγάπη τῆς φύσης ἑνὸς Τουργκένιεφ, ὅλα αὐτὰ χωριστὰ καὶ μαζὶ μίλησαν στὴν ψυχὴ τοῦ Ἕλληνο ἀναγνώστη κ' ἐπέδρασαν στὴ σκέψη του καὶ στὴν κοσμοθεωρίαν του. Οἱ μεγάλοι ὅμως ῥῶσοι μυθιστοριογράφοι, ἂν καὶ ἀντιπροσωπεύουν τὴ ρωσικὴ σκέψη τοῦ περασμένου αἰῶνος, γίνονται κάποτε ἐπικίνδυνοι γιὰ τοὺς ἀντίδους καὶ μποροῦν νὰ προκαλέσουν πνευματικὴ σύγχυση, ἐρμηνεῖες αὐθαίρετες, συχνὰ ἐντελῶς ὑποκειμενικῆς, ὅταν ὁ ἀναγνώστης ποὺ θὰ τοὺς πλησιάσῃ δὲν εἶναι σὲ θέσιν νὰ ξεχωρίσῃ τῆς μεγάλης γραμμῆς ποὺ ὁδήγησαν τὸ συγγραφεὺς νὰ οἰκοδομήσῃ τὸ ἔργο του. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, προκειμένου γιὰ μορφές, σὰν τοῦ Ντοστογιέφσκυ, ἢ ἀκόμα καὶ τοῦ Τολστόϊ, μιὰ ξεκάθαρη ἐρμηνεία τῆς φιλοσοφίας τους εἶν' ἀπαραίτητη, ἂν θέλουμε τὸ ἔργο τους νὰ μᾶς ὠφελήσῃ, ὁδηγώντας μᾶς σὲ μιὰ σφαῖρα ἀνώτερων ἰδανικῶν.

Οἱ ῥῶσοι φιλόσοφοι τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος ἐνοιώσαν καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον τὴν ἀνάγκη αὐτή. Καὶ προσπάθησαν, καθένας σύμφωνα μὲ τῆς πεποιθήσεις του γιὰ τὴ ζωὴ, ν' ἀναλύσουν ὅσο τὸ δυνατό πρὸς ἐξονυχιστικὰ τῆς μεγάλης μορφῆς τοῦ παρελθόντος. Ἔτσι τὰ τελευταῖα χρόνια μεταφράστηκαν σ' ὅλες σχεδὸν τῆς εὐρωπαϊκῆς γλώσσας τὰ πρὸ χαρακτηριστικὰ φιλοσοφικὰ καὶ κοινωνικὰ ἔργα τῶν Σολόβιεφ, Μπερντιάεφ, Ροξανώφ, Ἰβανώφ, Πελνιάκ, Ζαμιαντίν, Μερεζκόφσκυ, ποὺ ρίχνουν ἀπλετο φῶς στὸ ἔργο τῶν συγγραφέων τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ συνάμα ἐξηγοῦν τῆς σημερινῆς τάσεις καὶ ἀπόψεις τῶν συγχρόνων ῥώσων φιλοσόφων.

Ἄνάμεσα στὰ ὀνόματα ποὺ ἀναφέραμε, τὸ ὄνομα τοῦ Νικολάου Μπερντιάεφ στέ-

κεται στὴν πρώτη γραμμῆ. Εἶναι ἀπὸ τῆς ἐξέχουσας φυσιογνωμίας τοῦ σημερινοῦ αἰῶνος καὶ τὸ ἔργο του, πολυσύνθετο, προκαλεῖ ἀμέριστο τὸ ἐνδιαφέρον κάθε σοβαροῦ μελετητοῦ. Πιθανὸν ὁ ἀναγνώστης νὰ μὴ συμφωνῇ πάντα μὲ τῆς ἀπόψεις τοῦ φιλοσόφου ἢ τοῦ κοινωνιολόγου, αὐτὸ ὅμως δείχνει ὅτι τὰ προβλήματα ποὺ θίγει ὁ Μπερντιάεφ εἶναι ἀπὸ τὰ ζωτικώτερα τῆς ἐποχῆς μας καὶ δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ δίνουν ἀφορμὴ σ' ὠφέλιμες συζητήσεις. Ἴσως ἡ μεγάλη ἀνεξαρτησία τοῦ πνεύματός του, ἴσως ἀκόμα ἡ βαθεῖα του προσήλωση στὴ χριστιανικὴν ἰδέαν, στὴν ἀλήθειαν καὶ μόνο σ' αὐτή, διὰ μέσου τοῦ Χριστοῦ — Ἄλήθειαν ποὺ κλείνει μέσα τῆς κάθε ἰδανικῆς, κάθε ἀγάπης, εἴτε ἀγάπη γιὰ τὸν πλησίον, εἴτε ἔρωτα γιὰ τὴ Γυναίκα — ἴσως ἀκόμα τὸ βαθὺ αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης, ἴσως, τὰ δεδομένα αὐτὰ νὰ μὴ βρίσκουν σύμφωνους τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ ρασιοναλισμοῦ, — κανεὶς ὅμως δὲν θὰ μπορέσει ν' ἀρνηθῇ στὸν Μπερντιάεφ τὴν πεντακάθαρη σκέψη του, τὴ μεγάλη του ψυχολογικὴ δύναμη, τὴν ἐξονυχιστικὴν ἐρμηνείαν ποὺ δίνει σὲ κάθε θέμα μὲ τὸ ὁποῖο ἀσχολεῖται καὶ «τὸ ἀσύλληπτο θέλημα τοῦ ὕφους του, ἕνα ὕφος, ποὺ παρ' ὅλη τὴ φαινομενικὴ του τραχύτητα καὶ τῆς ἐπαναλήψεις, παραμένει πρότυπο φιλοσοφικῆς σκέψεως καὶ ἀναλύσεως»⁽¹⁾.

Ὁ Νικόλαος Μπερντιάεφ γεννήθηκε στὰ 1874 ἀπὸ οἰκογένειαν ποὺ καταγόταν ἀπὸ στρατιωτικὴν ἀριστοκρατίαν κ' ἀπὸ μητέρα γαλλίδα. Ἀκολούθησε τῆς πρῶτες σπουδῆς του στὸ στρατιωτικὸν κολλέγιον κ' ἀργότερα γράφτηκε στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Κιέβου. Τὸ 1898, ὁ Μπερντιάεφ συλλαμβάνεται ὡς μέλος μιᾶς σοσιαλδημοκρατικῆς ὀργανώσεως καὶ τὸ 1900 ἐξορίζεται γιὰ τρία χρόνια, στὰ βόρεια τῆς Ρωσίας. Στὴ νεότητά του ὑπῆρξε μαρξιστῆς, ποτὲ του ὅμως δὲν ἀκολούθησε τὴν ὀλιστικὴν θεωρίαν καὶ προσπάθησε πάντα νὰ τὴν συνδυάσῃ μὲ τὴν ἰδεαλιστικὴν φιλοσοφίαν τοῦ Κάντ καὶ τοῦ Φίχτε. Ὅταν γύρισε ἀπὸ τὴν ἐξορίαν του, παρακολούθησε μαθήματα φιλοσοφίας στὴ Χαϊδελβέργη. Τὸ πρῶτον του βιβλίον ἔχει τίτλον: «Ὁ ὑποκειμενισμὸς καὶ ὁ ἀτομισμὸς στὴν κοινωνικὴν φιλοσοφίαν». Τὸ

(1) N. Berdiaeff: «Un nouveau Moyen - Age». Introduction et traduction A. M. F. Coll. «Le Roseau d'or» Pion, édit. Paris.

1904-1905 είναι συντάκτης της επιθεωρήσεως: «Τά προβλήματα της ζωής» που εκδίδεται στην Πετρούπολη κι' αντιπροσωπεύει τις πνευματικές αναζητήσεις της εποχής. Τόν ίδιο αυτό χρόνο (1905) ιδρύει στην Πετρούπολη τη «Θρησκευτική και Φιλοσοφική Έταιρία». Αργότερα πηγαίνει να εγκατασταθῆ στη Μόσχα, όπου λαμβάνει ενεργό μέρος στη «Θρησκευτική και Φιλοσοφική Έταιρία Βλαδιμήρου Σολόβιεφ» καθώς και στην κίνηση που ζητούσε να συνδυάση τὸν ἰδεαλισμὸ με τὸ χριστιανισμό. Τὸ 1914 τὸν δικάζουν γιὰ ἕνα ἄρθρο του ἐναντίον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου: «Εκεῖνοι ποὺ πνίγουν τὸ πνεῦμα» ποὺ παρ' ὀλίγο νὰ τοῦ στοιχίση τὴ ζωὴ του. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ρωσικῆς ἐπαναστάσεως, ὁ Μπερντιάεφ πολέμησε τὸ ὀλιστικὸ καὶ ἀθεϊστικὸ πνεῦμα τοῦ κομμουνισμοῦ. Τὸ 1919 ἰδρύει στὴ Μόσχα τὴν «Ἐλευθέρη Ἀκαδημία τῆς Πνευματικῆς Καλλιέργειας» ὅπου δίδαξε ἐπὶ τρία χρόνια, δηλαδὴ ὡς τὸ κλείσιμό της. Τὸ 1920, ἐκλέγεται καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Μόσχας. Τὸν ἴδιο αὐτὸ χρόνο, ἡ Τσέκα τὸν συλλαμβάνει, ἀλλὰ σὲ λίγον καιρὸ τὸν ἀφίνουν ἐλεύθερο. Τὸ 1922, συλλαμβάνεται πάλι κι' ἐξορίζεται ἀπὸ τὴ Ρωσία μ' ἄλλους συγγραφεῖς κι' ἐπιστήμονες γιὰ λόγους καθαρὰ ἰδεολογικοὺς κι' ὄχι πολιτικοὺς. Ἀπὸ τὸ 1922 ὡς τὸ 1924 ζεῖ στὸ Βερολίνο ὅπου ἰδρύει τὴ «Θρησκευτικὴ καὶ Φιλοσοφικὴ Ἀκαδημία». Τὸ 1924 φεύγει ἀπὸ τὴ Γερμανία γιὰ νὰ ἐγκατασταθῆ ὀριστικὰ στὸ Παρίσι, ὅπου ἀπὸ τότε μένει διαρκῶς. Τὸ 1925 εἶναι ἀρχισυντάκτης τῆς φιλοσοφικῆς ἐπιθεωρήσεως «Ὁ Δρόμος» καὶ λαμβάνει μέρος σ' ὄλα τὰ διεθνῆ χριστιανικὰ συνέδρια.

Σ' ὄλο αὐτὸ τὸ χρονικὸ διάστημα τῆς περιπετειώδους ζωῆς του, ὁ Μπερντιάεφ οἰκοδομεῖ τὸ φιλοσοφικὸ καὶ κοινωνικὸ του ἔργο. Πνεῦμα ἐλεύθερο, γεμᾶτο εὐλικρίνεια καὶ πίστη πρὸς τ' ἀνώτερα ἰδανικά, χωρὶς καμμιά πικρία γιὰ ὅσα ὑπέφερε, ἀντιπροσωπεύει μὲ τὸν πιὸ πρωτότυπο τρόπο τὴν πνευματικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἀναγέννηση τῆς χώρας του γύρω ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη σκέψη καὶ γενικώτερα ἀπὸ τὴ ρωσικὴ σύγχρονη ἰδεαλιστικὴ μέθοδο. Ὑστερα ἀπὸ τὸ πρῶτο του βιβλίο, ποὺ ἀναφέραμε, κι' ὅπου ὁ συγγραφεὺς καθώριζε τὶς ἀπόψεις του καὶ τὸ πέρασμά του ἀπὸ τὸ μαρξισμό στὸν ἰδεαλισμὸ, τὸ 1902 ἔγραψε τὸ φιλοσοφικὸ του δοκίμιο: «Προβλήματα τοῦ ἰδεαλισμοῦ» ποὺ εἶχε τεράστιαν ἀπήχηση καὶ ποὺ σημειώνει τὴ στροφή τοῦ Μπερντιάεφ πρὸς τὰ προβλήματα τῆς θρησκευτικῆς καὶ χριστιανικῆς φιλοσο-

φίας. Τὸ 1905 ἐκδίδεται τὸ ἔργο του: «Ἡ καινούργια θρησκευτικὴ συνείδηση καὶ τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα» κι' ἀργότερα τὸ δοκίμιο: «Ἡ πνευματικὴ κρίση τῶν διανοουμένων» ὅπου καταφέρεται ἐναντίον τῆς ὀλιστικῆς καὶ ἀθρησκῆς ἀντιλήψεως τῆς ἀνθρωπότητος, ποὺ, δυστυχῶς, τὴν ἐγκολποῦνται πολλοὶ διανοούμενοι τῆς πατρίδας του.

Τὸ 1911, τὸ βιβλίο του: «Ἡ φιλοσοφία τῆς ἐλευθερίας», τολμηρὴ κριτικὴ τοῦ ρασιοναλισμοῦ, ὅπου ἐξηγεῖ καὶ τοποθετεῖ τὸν «ἐλεύθερο ἄνθρωπο», βασιζόμενος στὶς προσωπικὲς του ἀντιλήψεις γύρω ἀπὸ τὴ θρησκεία καὶ τὴν κοινωνικὴ φιλοσοφία, προκαλεῖ διαμαρτυρίες καὶ συζητήσεις. «Ἡ ἔννοια τῆς δημιουργικῆς πράξεως», τὸ δοκίμιο ποὺ βλέπει τὸ φῶς στὰ 1916, εἶναι ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ἔργα τοῦ ρώσου φιλοσόφου. Ἐξετάζει τὸ θρησκευτικὸ πρόβλημα καὶ τὸν δημιουργικὸ ρόλο τοῦ ἀνθρώπου κι' ὁ Μπερντιάεφ διερωτᾶται ἂν καθῆκον τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ὀφείλει νὰ εἶναι ὁ ἐξιλασμός τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος ἢ ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῶν ἄλλων δημιουργικὴ ἀποστολή. Μ' ἄλλα λόγια, ὁ ρώσος συγγραφεὺς ὑποστηρίζει ὅτι ὁ θεὸς περιμένει μιὰν ἐλεύθερη ἀπάντηση ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, μιὰν *προτοβουλία* δημιουργικὴ καὶ ἔχει τὴ γνώμη ὅτι ἡ ἀλήθεια θ' ἀποκαλυφθῆ ὀλοκληρωτικὰ στὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα, διὰ μέσου τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἀπὸ τὰ τελευταῖα ἔργα τοῦ Μπερντιάεφ ἀναφέρουμε: «Ἐνας καινούργιος Μεσαίων», «Ἡ ἔννοια τῆς ἱστορίας», «Κωνσταντῖνος Λεόντιεφ», «Τὸ πνεῦμα τοῦ Ντοστογιέφσκου».

Ἀπὸ τὸ σημαντικὸ τοῦτο δοκίμιο γιὰ τὸν ἀσύγκριτο ρώσο μυθιστοριογράφου, μεταφράσαμε (ἀπὸ τὴ γαλλικὴν ἔκδοσιν) τὸ κεφάλαιο ποὺ εἶναι ἀφιερωμένο στὸν ἔρωτα. Σπάνια φιλόσοφος ἀναλύει τόσο θαυμαστά, τόσο ἐξονυχιστικὰ τὸ βαθύτερο πνεῦμα καὶ τὶς ἐσωτερικὲς προθέσεις τοῦ Ντοστογιέφσκου. Τὸ βιβλίο αὐτὸ στὸ εἶδος του κρίθηκε ὡς κλασικὸ, καθὼς καὶ τὸ ἔργο του: «Πνεῦμα καὶ Ἐλευθερία», ποὺ βραβεύθηκε ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ Ἀκαδημία τῶν Ἠθικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

(1) Ἔργα τοῦ Berdiaeff στὴ γαλλικὴ: «Un Nouveau Moyen Age», Plon, édit. — «Cinq Méditations sur l'existence», F. Aubier, édit. — «L'Esprit de Dostofevski», édit. Saint-Michel — «L'homme et la machine», édit. Je Sers. — «Esprit et liberté», édit. Je Sers. — «Problèmes du Communisme», Desclée, Brouwer et Cie, édit. — «Christianisme et réalité sociale», édit. Je Sers. — «De la destination de l'homme», édit. Je Sers. — «Constantin Léontieff», Desclée, Brouwer et Cie, édit.